

EILER FERENC

Az országos német, szlovák és horvát kisebbségi önkormányzatok első négy évi működésének tapasztalatai

Hosszas előkészületek és egyeztetések után 1993. július 7-én a parlament 96 százalékos többséggel elfogadta a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló - a nemzetközi jog rendelkezéseivel is összehangolt - törvényt, melynek deklarált célja, hogy az önkormányzatiság, a szubszidiaritás és a decentralizáció elvére támaszkodva a személyi, helyi és funkcionális autonómia egyfajta sajátos elegyének létrehozásával biztosítsa „mindazon jogokat, amelyek a kisebbségekhez tartozó személyeknek mint magyar állampolgároknak és ezek közösségeinek nemcsak emberi jogai, hanem olyan politikai jogok, amelyek segítségével nemzeti vagy etnikai önazonosságuk megőrzése elősegíthető”.¹

A 1993. évi LXXVII. törvény a kulturális autonómia megvalósulásának egyik legfontosabb biztosítékeként a kisebbségek önkormányzatainak demokratikus úton történő megalakítását és hatékony működtetését jelöli meg². Ennek szellemében került sor két lépcsőben az első kisebbségi önkormányzatok megalakítására az 1994. december 11-i önkormányzati választásokkal egyidejűleg lezajlott kisebbségi választásokon, valamint az 1995. november 19-i kisebbségi választásokon elért eredmények alapján.³ A törvény lehetővé tette, hogy a helyi kisebbségi önkormányzatok az elektori gyűlés összehívásával országos önkormányzatot hozzanak létre, s ezzel a lehetőséggel a Magyarországon honosnak elismert 13 népcsoport közül 11 élt is 1995-ben.

Jelen vizsgálatunk tárgya az országos német, szlovák és horvát kisebbségi önkormányzatok működése 1995-1998 között.⁴ Mivel a cigány kisebbség problémáit tekintve teljesen máshova kerülnek a fő hangsúlyok, mint a fent említett - a cigányság után legnagyobb létszámú - kisebbségek esetén, ezért az Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzatot nem vontuk be a vizsgálandó önkormányzatok sorába.

Az országos önkormányzatok szervei⁵

A közgyűlés

A közgyűlés tagjainak lehetséges létszámát a kisebbségi törvény 53 főben maximálta.⁶ A három legnagyobb kisebbség közül a német és a szlovák 53-53, míg a horvát 50 képviselőt delegált az országos önkormányzat közgyűlésébe. A delegáltak túlnyomó többsége mindhárom közgyűlésben értelmiségi. A középiskolai végzettségűek aránya jóval alacsonyabb, míg az odahaza fizikai munkát végző képviselők száma kimondottan csekély. A nemek szerinti megoszlás a férfiak javára billen, a nők aránya a három közgyűlésben 30-45 százalék között változik.

A szervezeti és működési szabályzatok előírása alapján mindhárom közgyűlés évente négy rendes ülést tart, de szükség esetén - s erre mindhárom önkormányzatnál volt példa - rendkívüli üléseket is összehívhatnak. A közgyűlések tagjai az üléseken való részvételük esetén utazási költségtérítésben részesülnek, ezenfelül a szlovák önkormányzat tiszteletdíjat fizet számukra, hogy a munkahelyükről való kényszerű távollétükből fakadó anyagi veszteségeiket kompenzálja.

A bizottságok

Az önkormányzat feladatainak hatékonyabb ellátása és a törvényesség biztosítása érdekében a közgyűlések bizottságokat állítottak fel. A bizottsági struktúra az egyes részterületek elhatárolása alapján eltér egymástól a vizsgált önkormányzatok esetében. Míg a németek öt bizottságot állítottak fel (jogi és ügyrendi, gazdasági, oktatási, kulturális, felügyelő- plusz az ellenőrző bizottság),⁷ addig a szlovákok hatot (jogi és ügyrendi, gazdasági, oktatási és ifjúsági, kulturális, művelődési és vallásügyi, pénzügyi és ellenőrző, tömegtájékoztatási és kiadói), a horvátok pedig nyolcat (ügyrendi, gazdasági, oktatásügyi, közművelődési, sport- és ifjúsági, pénzügyi és ellenőrző, nemzetközi kapcsolatok, média- és kiadmányozási, társadalompolitikai és vallásügyi).

A tagság legfőbb kritériuma a szakértelem, ezért a szinte kivétel nélkül felsőfokú végzettségű tagok között olyan személyek is dolgoznak, akik nem tagjai a közgyűlésnek. A bizottságok tagjainak az utazással kapcsolatos költségeit megtérítik (a szlovák önkormányzat esetében a bizottságok tagjaira is érvényes a tiszteletdíj rendszere).

Mindhárom önkormányzatra igaz, hogy bizottságaik tevékenysége között jelentős színvonalbeli eltérések mutathatók ki. Vannak bizottságok, melyek rendkívül hatékonyan működnek de vannak mindháromban olyanok is, melyek működése komoly kívánnivalót hagy maga után (sőt arra is akad példa, hogy ugyanazok a bizottságok többször is határozatképtelennek bizonyultak).⁸

Az elnökség

A szervezeti és működési szabályzatok kidolgozásakor csak a német és a szlovák képviselők döntöttek úgy, hogy létrehozzák az elnökség intézményét. Az elnök és a bizottságok elnökei mindkét önkormányzatban automatikusan elnökségi tagok Míg azonban a németeknél a bizottsági elnöki funkció automatikusan alelnöki posztot is jelent, addig a szlovák közgyűlés három külön alelnököt választott, akik úgyszintén tagjai a testületnek. Ezenkívül az elnökségbe tartozik még a szlovák elnökhelyettes és a német megyei önkormányzati szövetségek által megválasztott egy-egy küldött is.⁹

A szlovák elnökség általában kéthavonta ülésezik, míg a német évente tízszer, de szükség esetén mindkét elnökség tart rendkívüli üléseket is. A horvát önkormányzatnak nincs hivatalos elnöksége, de az elnök, a két alelnök és a bizottsági elnökök minden közgyűlés előtt összeülnek, hogy azt kellően előkészítsék. Ez egyfajta tanácsadó testületként működik, mely javaslatokat fogalmazhat meg a közgyűlés számára, de külön jogositványokkal nem rendelkezik.¹⁰ A szlovák és a horvát elnök (illetve a szlovák elnökhelyettes) a közgyűlés által megállapított nagyságú fizetést kap önkormányzatától, a német önkormányzat elnökének pedig bizonyos költségeit megtérítik Míg a német és a horvát elnökség tagjai költségtérítést kapnak, a szlovák elnökség tagjai tiszteletdíjban részesülnek.

Az országos önkormányzat hivatala

Az önkormányzat tevékenységével kapcsolatos hivatali teendők ellátására mindhárom közgyűlés hivatalt hozott létre. Ezek az országos önkormányzatok végrehajtó szervei. A hivatalok élén a hivatalvezető (ügyvezető, ügyvezető titkár) áll, aki pályázat útján választja ki munkatársait, s akivel szemben a munkáltatói jogokat az elnök gyakorolja. A hivatalok a munkavégzés hatékonysága érdekében referatúra-rendszerben működnek Ezt a rendszert a három önkormányzat a működési területek eltérő csoportosítása szerint különbözőképpen valósította meg. A német hivatalban az országos önkormányzat bizottsági struktúrájának

leképeződéseként alakult ki. A szlovák önkormányzat hivatalában három előadó dolgozik: a kulturális ügyekért, az oktatásért és a kommunikációért felelős referens. A horvát kisebbség hivatalában szintén három referens dolgozik. Kettő közülük hét bizottság feladatkörében illetékes, míg a harmadik az oktatásügy helyzetét követi figyelemmel. Ezenkívül egy főkönyvelőt és egy pénzügyi előadót is alkalmaznak. A referensek mellett a hivatalok természetesen titkárnőket is foglalkoztatnak. Az országos német kisebbségi önkormányzat regionális irodákat is működtet, melyek szervezetileg a központi hivatalnak vannak alárendelve.¹¹ Ezekben az irodákban többnyire vagy egy személy dolgozik teljes munkaidőben, vagy ketten részmunkaidőben.

A munkatársak kiválasztásakor elsősorban a szakértelem és a magas szintű nyelvtudása meghatározó minden önkormányzatnál. A nemzetiséghez való tartozás persze előny, de nem előfeltétel. A három országos önkormányzat alkalmazottainak bérezése különböző, de a fizetés miatt még senki sem hagyta ott a hivatalokat. A fluktuáció egyébként sem volt jellemző az elmúlt négy évben. A horvát és a szlovák hivatalban négy éve változatlan összetételben ugyanaz a gárda intézi az önkormányzat ügyeit, míg a németeknél az ügyvezető személye és két munkatárs cserélődött ki (akik közül az egyik később visszatért).

A működés anyagi feltételei

A kisebbségi önkormányzati rendszer állami finanszírozására a jogalkotó a kisebbségi törvény VIII. fejezetében vállalt garanciát. A törvény kétféle finanszírozási módot vázol fel: a szervezetfinanszírozást és a tevékenység- vagy működésfinanszírozást. Az első igyekszik megteremteni az önkormányzatok működési feltételeit, a második a szervezetek, az önkormányzatok által kifejtett aktivitás pályázati úton történő állami támogatását jelenti.

A kisebbségi törvény az országos önkormányzatoknak MOL-részvény formájában induló vagyont juttatott, amely a három vizsgált kisebbség esetében 30-30 millió Ft-ot tett ki.¹³ Mindhárom országos önkormányzat forgatja az indulásként kapott vagyont, bár a horvát a részvények egy részét értékesítette a tőzsdén, s az így kapott összegen megvásárolta a Magyarországi Horvátok Szövetségének 222 négyzetméteres volt bérleményét a Nagymező utcában.¹⁴ A törvény rendelkezett az önkormányzatok maximum 300 négyzetméter hasznos alapterületű ingatlanhoz való juttatásáról is, hogy a megfelelő működésnek ezt az elengedhetetlen előfeltételét biztosítsa.¹⁵ Az azóta eltelt időben a székházak kérdése rendeződött, s a három önkormányzat hivatala már ezekben működik.¹⁶

A központi költségvetés évente meghatározott összeggel járul hozzá az országos önkormányzatok működéséhez.¹⁷ Az éves működési költségek 1997-től külön alcímekként jelennek meg a költségvetési törvényben. A 11 országos kisebbségi önkormányzat költségvetési támogatásának megoszlása szerint a német a teljes összeg 22 százalékát (1995-ben még 20 százalékát), a szlovák és a horvát pedig 10-10 százalékát kapta.¹⁸ A költségvetési támogatás azonban többnyire csak a működtetési kiadásokat fedezi. Az önkormányzatok vezetőinek ezt a helyzetértékelését az Állami Számvevőszék 1997-es jelentése is megerősítette.¹⁹

A különböző programok és rendezvények támogatására az önkormányzatok és az egyesületek a kormány által létrehozott Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítványnál pályázhatnak.²⁰ Ugyanilyen célt szolgálnak a Művelődési és Közoktatási Minisztérium által kiírt pályázatok is. Az állami támogatás mellett az önkormányzatoknak jogukban áll, hogy kisebbségük hatékonyabb támogatása érdekében alapítványokat hozzanak létre. A német és a horvát országos önkormányzat élt is ezzel a lehetőséggel. A „Német Kultúra Magyarországon” már működik, míg a „Magyarországi Horvátok a Harmadik Évezredért” várhatóan a közeljövőben kezdi meg tevékenységét.²¹

A kisebbségi törvény VIII. fejezetének 56. §-a lehetővé teszi, hogy a kisebbségeket külföldi szervezetek, alapítványok és magánszemélyek is támogassák. Ily módon lehetségessé vált, hogy az anyaországok, illetve az anyaországi szervezetek tevőlegesen is részt vállaljanak a magyarországi kisebbségek identitásának megőrzéséért és erősítéséért folytatott munkában. Az anyaországokból érkező támogatás mértéke jelentősen különbözik a három tárgyalt kisebbség esetében, s ez - ha a magyarországi támogatási rendszert mindenki számára adottnak vesszük - komoly befolyást gyakorol az illető kisebbség működésének körülményeire, lehetőségeire.

A legkomolyabb külföldi támogatásban a német kisebbség részesül. Anyaországának kidolgozott koncepciója van a kelet-közép-európai demokratikus jogállamokban élő német kisebbségek támogatására. Gazdasági ereje pedig lehetővé teszi, hogy ezt a koncepciót komoly anyagi eszközök mozgósításával meg is valósítsa. Németország a Bundestag határozata értelmében évi 2-2,5 millió márkával támogatja a magyarországi németeket.²² Ennek az összegnek a jelentős részét nem közvetlenül juttatják a kisebbségnek. A német állam ugyanis jelentős összegeket fordít magyarországi intézmények korszerűsítésére, bővítésére, kórházak modern berendezésekkel való felszerelésére. A német önkormányzat beleegyezése nélkül a német állam sehova sem juttat a támogatási keretből. Pénzt elsősorban a német kisebbség által frekvencián lakott vidékeken lévő, helyközi feladatokat is ellátó, nem privatizálható intézmények kaphatnak.

A német államtól kapott támogatás a belügyminisztériumból és a külügyminisztériumból érkezik. A belügyminisztérium elsősorban a berendezések vásárlásához és az infrastruktúra kiépítéséhez nyújt segítséget, míg a külügyminisztérium a rendelkezésére álló jóval kevesebb pénzből a kultúrát támogatja (tanárok átképzése, tankönyvek, taneszközök, a Szekszárdi Német Színház, a pécsi Lenau-ház). Németország támogatást nyújtott az összes kisebbségi önkormányzat irodájának és az országos önkormányzat hivatalának felszereléséhez, s a regionális irodák alkalmazottainak bérét is - igaz, évenként csökkenő arányban - fizeti. Ugyancsak német pénzből vásárolt meg az országos önkormányzat egy villaépületet a Lendvay utcában, és Németország állja a felújítás és berendezés költségeit is.²³ Ezenkívül komoly összegeket fordított már eddig is a mintegy 100-120 klubhelyiség, valamint az öregek napközi otthonainak berendezésére. A német állam és a tartományok mellett különböző németországi alapítványok is támogatják a hazai német kisebbséget. Legjelentősebbek ezek közül a Donaueschwäbische Kulturstiftung és a Hermann-Niermann-Stiftung.²⁴

Az országos szlovák kisebbségi önkormányzatnak nem volt kezdettől fogva kiegyensúlyozott kapcsolata a szlovák állami szervekkel. Időbe telt, míg sikerült elérni, hogy az anyaország hivatalai - melyek kezdetben csak a civil szervezetekkel akartak kapcsolatot fenntartani - az önkormányzatot is partnernek tekintsék. Kormány szinten a külügyminisztériummal, a kulturális és az oktatási minisztériummal tartanak fenn kapcsolatot. Pénzben érkező támogatást a hazai szlovákság szervezetei ritkábban kapnak, elsősorban tárgyi segítség érkezik az anyaországból.²⁵ Komoly segítséget kaptak viszont az országos önkormányzat központjának berendezéséhez és infrastruktúrájának kiépítéséhez.

A Határon Túli Szlovákok Háza, a Szlovák Nemzeti Kulturális Centrum, a Matica Slovenska és egyes alapítványok is segítséget nyújtanak időnként a szlovák kisebbségnek. Könyveket küldenek, a Szlovákiában tartott kihelyezett konferenciák, olvasótáborok és továbbképzések esetén pedig helyiséget és kedvezményes szállást biztosítanak a résztvevőknek. Elsősorban a kultúrát támogatják, az oktatást kevésbé.

A három önkormányzat közül a horvát számíthat a legkevesebb támogatásra az anyaország részéről. Ez csak részben függ az ország politikai életének meglehetősen viharos első éveitől, sokkal inkább annak tudható be, hogy a Magyarországgal egyébként jó kapcsolatokat ápoló ország még nem mérte fel igazán, mit is jelentenek neki a szomszéd

államokban élő horvát kisebbségek.²⁶ A kulturális és oktatási minisztériummal, valamint a Matica Hrvatskával az önkormányzatnak rugalmas kapcsolata van, s rendszeresen meghívást kap a különböző horvátországi rendezvényekre is. Tavaly rendezték meg például a magyarországi horvátok hetét Zágrábban. Anyagi segítség azonban egyelőre nem érkezik Horvátországtól, eddig mindössze egy számítógépet és a különböző delegációk látogatása alkalmával könyveket kaptak.

Kapcsolat a helyi kisebbségi önkormányzatokkal

A kisebbségi önkormányzatok eredményes működésének előfeltétele, hogy a helyi és az országos szint közötti kapcsolat lehetőleg zökkenőmentes legyen. Ez nagymértékben függ attól, hogy milyen a két szint közötti információáramlás.

Az országos kisebbségi önkormányzatok tevékenységéről elsősorban a közgyűlésbe delegált képviselők beszámolóit, a nemzetiségi sajtó híradásait, a körlevelek és a kihelyezett üléseken való személyes részvétel útján tájékozódhatnak a helyi kisebbségi önkormányzatok. Bár a tájékozási lehetőség így elvileg mindenki számára adott, mégis gyakran előfordul, hogy helyi szinten kritikák fogalmazódnak meg az információáramlás elégtelen volta miatt. Az országos önkormányzatok hivatalainak álláspontja szerint azonban ez a hiányosság felszámolható lenne, amennyiben a közgyűlés tagjai közül mindenki eleget tenne az általa képviselt önkormányzatokkal szemben fennálló tájékoztatási kötelezettségének.

Ami a helyi kisebbségi önkormányzatok tevékenységét, problémáit illeti, az országos önkormányzatok vezetői úgy ítélik meg, hogy megfelelően tájékozottak.²⁷ A szlovák és a horvát kisebbségi önkormányzatok nem számolnak be tevékenységükről a központnak. Amennyiben valamelyikük ezt mégis megteszi, úgy az saját kezdeményezésre történik. A kihelyezett ülések és a személyes kapcsolatok rendszerén keresztül azonban többé-kevésbé friss információkkal rendelkeznek, különösen ami a problémákat illeti. Az országos német önkormányzat a megyei szint kiépítésével és megerősödésével párhuzamosan az első ciklus végére elérte, hogy a kisebbségi önkormányzatok -többnyire - beszámolnak végzett munkájukról. A helyi kisebbségi önkormányzatok a megyének küldik el jelentésüket, a megyei szint pedig, miközben értékeli saját tevékenységét, ehhez hozzáteszi a helyiek jelentését is.

Amennyiben problémák jelentkeznek helyi szinten a kisebbségi és a települési önkormányzat viszonyában, az országos önkormányzatok vezetői a helyszíntre utaznak, és kísérletet tesznek a feszültségek oldására. Erre viszonylag ritkán van szükség, és akkor többnyire eredményre vezet.

A kisebbségi önkormányzatok hatékony működéséhez feltétlenül szükség lenne arra, hogy a helyi szinten dolgozó képviselők legalább minimális szinten tájékozottak legyenek az önkormányzati modellről, jogaikról és köteleességeikről. Sokukat - mivel ez a tevékenység teljességgel új a számukra - ennél jóval hétköznapiabb ismeretekre is meg kellene tanítani: hogyan kell egy hivatalos levelet megírni vagy esetleg valamire pályázni. Ez mindhárom kisebbség esetében élő probléma. Az országos horvát kisebbségi önkormányzat évente 2-3 regionális fórumot tart, amelyre meghívják az önkormányzatok képviselőit, a polgármestereket és a jegyzőket is. Ez nem igazán tekinthető továbbképzésnek, de arra mindenképpen jó, hogy a felmerülő kérdéseket megbeszélhessék. A szlovák évente egyszer az anyaországban és 1-2-szer a kiválasztott régiókban szervez - az általános tájékozással is egybekötött - továbbképzést. Ez sem tekinthető a szó szoros értelmében vett „szakmai” továbbképzésnek, bár az önkormányzatok megjelenő tagjai információkat kaphatnak a törvény értelmezéséről. Ezen a téren a legmesszebb a németek jutottak, akik - az anyaországi támogatásnak köszönhetően - az utolsó évben már bentlakásos tanfolyamokat is szerveztek

(legutóbb éppen Baján) a kisebbségi önkormányzatokban dolgozó választott képviselők részére az államjog, pártjog, oktatáspolitikai, etika és a viselkedési normák tárgykörében.

Az identitás megőrzése szempontjából kulcskérdésnek számító területek

Oktatás

A kisebbségi oktatásnak kiemelt szerepe van a kisebbségek fennmaradása, önazonosság-tudatának erősítése szempontjából. Ezt az önkormányzatok is tisztán látják, és vagy már kialakították oktatási programjukat, vagy a közeljövőben készülnek el vele.²⁸ Rendkívül fontos, hogy az állam együttműködjék az országos kisebbségi önkormányzatokkal az oktatás fő irányelveinek kidolgozásában. Mind a három önkormányzat szakértőket delegált az illetékes tárca mellé, hogy maguk a kisebbségek is aktívan kivegyék részüket az oktatási reform kidolgozásában. Ennek eredményeként ma már rendelkezésre állnak az iskolákkal szemben támasztható minimális követelmények. Eszerint az adott iskolatípusok tanrendjében szerepelnie kell a nemzetiségi népszerűségnek is.²⁹ A tantervet az iskolák maguk dolgozzák ki. A szlovák önkormányzat a kisebbség újságjában mintaként közölt is néhány tantervet, hogy ezzel is segítséget nyújtson az érintett pedagógusoknak és iskoláknak. Az országos önkormányzatok szükségesnek tartanak, hogy saját kezelésbe vehessenek különböző oktatási intézményeket. Erre elvileg van lehetőség, de mivel az ilyen iskolák jogi helyzete nem teljesen tisztázott, finanszírozásuk kérdése pedig a mai napig sincs megnyugtatóan rendezve, egyikük sem vállalkozott az első lépés megtételére.³⁰

Az önkormányzatok maguk nem tudnak külföldi ösztöndíjakat adni a nemzetiségi fiataloknak, de az anyaország által kürt felsőoktatási pályázatok kérdésében ők is szerepet kapnak. Míg a horvát önkormányzat csak az előkészületi munkálatokban segít, addig a németnek véleményezési joga is van. A szlovák önkormányzat pedig maga választ a jelentkezők közül. Általános tapasztalat szerint eddig vagy nem volt elég jelentkező, vagy a pályázatok színvonala nem érte el a kívánt minőséget. Legtöbb ösztöndíj egyébként a német nemzetiségű ifjúságnak áll rendelkezésére, hiszen itt az állam mellett különböző alapítványok is kiírnak pályázatokat. Az általános és a középiskolai tanulók anyaországi utazását-olvasótáborok, kulturális rendezvények- a német és a szlovák önkormányzat is támogatni tudja korlátozott mértékben.

Egyesületek

Mindhárom kisebbségnek vannak helyi és országos szintű egyesületei. Az országos önkormányzatok közvetlenül ugyan nem támogatják ezek működését, de pályázati úton hozzájárulnak egyes rendezvényeikhez, projektjeikhez. Míg a német önkormányzat - egy szerény összegtől eltekintve³¹ - inkább közvetítő szerepet játszik a Németországból érkező támogatás és az egyesületek között, addig a szlovák és a horvát önkormányzat egy, az állami támogatásból elkülönített összegre ír ki pályázatokat.³² A szlovákok a helyi szervezetek támogatását tekintik elsőrendű feladatuknak, míg a horvátok kimondottan a helyi szintet meghaladó, legalább regionális rendezvények anyagi támogatását részesítik előnyben. A német és a szlovák egyesületek a külföldi fellépésekhez is szerephetnek adott esetben támogatást az országos önkormányzattól. A szlovák és a horvát kisebbség kulturális életének megszervezésében, az egyes kulturális szervezetek támogatásában jelentős szerepet vállalnak az önkormányzatok megalakulása után tovább működő szövetségek is.

A hagyományörzés országos szintű integrációját csak az országos német önkormányzat tűzte ki célul és valósította meg. Kezdeményezésére 1996-ban megalakult a 374 egyesületet, hagyományörző kulturális szervezetet tömörítő Magyarországi Német Ének, Zene- és

Tánckarok Országos Tanácsa. Feladata, hogy kidolgozza a magyarországi német ének-, zene- és tánckultúra fejlesztési koncepcióját, az arra épülő programokat, és biztosítsa a programok megvalósításának feltételeit.³³

Egyházi kapcsolatok

A kisebbségi törvény 11. paragrafusa kimondja, hogy „a kisebbséghez tartozó polgároknak joguk van az anyanyelvükön folyó vallási szertartáshoz”. Az istentisztelet (mise) nyelvének kérdését azonban több tényező is befolyásolja: függ az egyházi vezetők és a helyi lelkészek rugalmasságától, attól, hogy az egyháznak egyáltalán van-e elég olyan lelkésze, aki beszéli az adott nyelvet, és nem utolsósorban erősen függ a helyi igényektől is. Bár mindhárom kisebbségnek vannak olyan egyesületei, melyek a hitélettel foglalkoznak, összességében elmondható, hogy ez a folyamat még nagyon az elején tart.

Az állam részéről az önkormányzati ciklus végén történtek kísérletek arra, hogy előkészítsék a hivatalos párbeszéd felvételét, de az első megbeszéléseket valószínűleg még több hasonló találkozónak kell majd követnie.³⁴ Az együttműködés kezdeményezésére természetesen ettől függetlenül is történtek kísérletek. Az országos szlovák önkormányzat és az evangélikus egyház például felvette a kapcsolatot annak érdekében, hogy egy szlovákul jól beszélő lelkész „utazó lelkészként” való alkalmazásának anyagi lehetőségét megteremtsék.³⁵ A horvát önkormányzat társadalompolitikai és vallásügyi bizottsága pedig eddig három ízben rendezett országos konferenciát a horvát községek papjainak, hitoktatóinak, iskolavezetőinek.

A megbeszéléseket a bizottságvezetője pozitívan értékeli, és lát előrelépést. Mindazonáltal megfigyelhető, hogy azért még érezhető az egyház részéről bizonyos fokú fenntartás. Ennek lehetséges oka az a félelem, hogy az egyház függetlensége esetleg csorbul.³⁶

Ifjúsági szervezetek

Az ifjúsági szervezetek az országos önkormányzatoktól teljesen függetlenül működnek.³⁷ Pénzt nem kapnak tőlük, s beszámolási kötelezettséggel sem tartoznak nekik. Működésüket a parlament emberi jogi bizottsága támogatja, és önállóan pályázhatnak programjaikkal. Bár nincs szoros együttműködés egyetlen országos önkormányzat és kisebbségi szervezet között sem, az önkormányzatok rendezvényeikre meghívják a fiatalok képviselőit is. A német és a szlovák ifjúsági szervezetek első kézből értesülhetnek az önkormányzatok tevékenységéről, mivel vezetőik közül néhányan tagjai a közgyűlésnek is.

Média

Mindhárom országos kisebbségi önkormányzat tudatában van annak, hogy a „kisebbségek számára önazonosságuk érdekében alapvető fontosságú, hogy a közszolgálati médiumokban megfelelő időtartamú, szerkesztettséggű, színvonalú műsorokkal legyenek képviselve. Ezen túlmenően a kisebbségek számára az is alapvető fontosságú, hogy a többségi társadalom ismerje meg életüket, kisebbségként való létezésüket.”³⁸ A kisebbségi törvény értelmében a közszolgálati televízió és rádió mindhárom kisebbség nyelvén sugároz nemzetiségi műsorokat.³⁹ Az elmúlt években problémaként merült fel, hogy a Magyar Televízió és a Magyar Rádió a műsorstruktúra megváltoztatásával a kisebbségi műsorok sugárzását olyan időpontra tűzte ki, amikor azok nézettsége és hallgatottsága természetesen rendkívül alacsony. A kérdést az ombudsman is kivizsgálta, s javaslatát az illetékes helyeken meghallgatták és elfogadták.⁴⁰

Mindhárom önkormányzatban dolgoznak olyan személyek, akik a médiával való kapcsolattartásért felelnek. Tapasztalatok szerint az újságírókkal való kapcsolat megfelelőnek mondható - bár kétségkívül lehet még rajta javítani. A média (újságok, közszolgálati és kereskedelmi televíziók, rádió) részéről megnyilvánuló érdeklődés azonban - annak természetéből adódóan - sajnos erősen változó. Ami a kisebbség hivatalos lapjait illeti, azok az országos önkormányzatoktól függetlenek, működésük anyagi hátterét a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány biztosítja.⁴¹ A német önkormányzat *Német Önkormányzati Közlöny* címmel hivatalos lapot alapított, amely időszaki kiadványnak tekinthető, mivel negyedévenkénti megjelenésre tervezték.

A „politikai háló”

Kapcsolat az állami szervekkel

A kisebbségi törvény 38. paragrafusának 1. bekezdésének a) pontja szerint az országos önkormányzat véleményt nyilváníthat az általa képviselt kisebbséget érintő jogszabálytervezetekről. Ezt kiegészítik az 1987. évi XI. törvény 27-31. paragrafusai, melyek értelmében a jogszabályokat előkészítő szervek kötelesek bevonni az arra jogosultakat - itt az országos önkormányzatokat - a jogszabály előkészítésének folyamatába. Az elmúlt négy évben a három önkormányzat tapasztalatai megegyeztek abban, hogy a minisztériumokkal, illetve a megyei és fővárosi közgyűlésekkel ezen a téren nem volt zökkenőmentes a kapcsolat. Többször előfordult, hogy az illetékességi körükbe tartozó tervezeteket nem vagy csak késve, a leadási határidő előtt pár nappal kapták meg. Természetesen nem lehet általánosítani, hisz az egyes szervek gyakorlatában is komoly különbségek figyelhetők meg. Ebben az összefüggésben a kapcsolat leggyengébb láncszemeinek a megyék tűnnek. A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatallal (NEKH) az önkormányzat vezetői általában jónak értékelték a kapcsolatot, azzal a megszorítással, hogy a tanulóévek után kívánatos lenne az együttműködés további elmélyítése.

Kapcsolat a többi országos kisebbségi önkormányzattal

Intézményesített formában nem tartanak egymással kapcsolatot az országos önkormányzatok. A kisebbségi kerekasztal gyakorlatilag már nem működik, a Nemzetiségi Fórum pedig jelen formájában, a mostani helyzetben nem tűnik alkalmasnak arra, hogy a kisebbségi önkormányzatok cselekvését összehangolja. Az együttműködés valamilyen formáját a deklaráció szintjén minden országos önkormányzat vallja, de a saját problémák és a 11 országos önkormányzat eltérő érdekei mindeddig lehetetlenné tették az együttgondolkodást. Jelenleg az együttműködés gyakorlatilag kimerül abban, hogy a kormánnyal való egyeztetés esetén közös tárgyalóasztal mellé ülnek, s egymást meg-meghívják a nagyobb rendezvényekre. A Nemzetiségi Fórum kétségkívül az együttműködés valamely formájának is tekinthető - hisz mindhárom közgyűlés erkölcsi támogatásáról biztosította -, de ez valójában egy önálló választási szövetség, melyhez a tagok egyéni döntés alapján, magánszemélyként csatlakoztak, s ily módon az országos önkormányzatoktól független.

A kisebbségi törvény

A törvény legfőbb pozitívumának az önkormányzatok azt tartják, hogy egyáltalán megszületett. Jó keretnek tartják, amely a kisebbség viszonyrendszerét tisztázza, s amely megteremti annak lehetőségét, hogy a kisebbségek önmagukat megszervezzék, önazonosság-

tudatukat erősítsék. Szükséges lenne azonban, hogy a kisebbségi törvény a többi törvénnyel is harmonizáljon. További hiányosságnak tekintik, hogy az elvi deklarációkhoz nem igazítja hozzá az anyagi lehetőségeket. Ráadásul a kisebbségi törvény anyagi vonatkozású rendelkezései csak általános jellegűek. Alkalmasak ugyan arra, hogy irányzékul szolgáljanak, de a részletes kidolgozás hiányában nem nyújtanak teljes körű tájékoztatást.⁴²

A törvény által biztosított lehetőségek megvalósítására sok esetben nincs garancia, s a jogsértések szankcionálásának kérdése sem megoldott.⁴³ Az ombudsman intézményét mindenki rendkívül fontosnak tartja, de mivel a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának véleménye csupán ajánlás jellegű, előfordul, hogy jogi érvekkel alátámasztott állásfoglalását a jogsértést elkövetők figyelmen kívül hagyják. A megyei szint kialakításának lehetősége is olyan fontos kérdés, melynek megoldása a jövőben feltétlenül szükségessé válik ráadásul a kisebbségek parlamenti reprezentációjának ügye is megoldásra vár.

Parlamenti képviselőlet és önkormányzati választások

Továbbra is „fennáll az a mulasztásos alkotmányértés, melyet az országgyűlés azáltal követ el (tart fenn), hogy mind az Alkotmánybíróság erre vonatkozó határozatában [35/1992. (VI. 10.)], mind az általa megalkotott Nektv.-ben foglaltakkal [20. § (1)] ellentétben a nemzeti és etnikai kisebbségek országgyűlési képviselőtéről szóló törvényt nem alkotta meg.”⁴⁴ Maguk az érintett országos kisebbségi önkormányzatok is kívánatosnak tartanák a kérdés mielőbbi rendezését. Bár folytak egyeztető tárgyalások az 1998-as parlamenti választásokat megelőző időszakban, a politikai akarat hiánya miatt azonban nem került sor a választási törvény módosítására. A valósághoz persze az is hozzátartozik, hogy a különböző kisebbségek vezetői sem egységesek a parlamentbe jutás kritériumainak megítélésében.⁴⁵ Jól kitapintható a különbség a nagyobb és a kisebb létszámú kisebbségek vezetőinek a parlamenti küszöb kérdését megítélő eltérő véleményében. A probléma rendezetlen volta arra indította a három vizsgált országos önkormányzatot, hogy elvi támogatásáról biztosítsa az utolsó pillanatban bejegyzett Nemzetiségi Fórumot. Nagy valószínűséggel előre jelezhető volt, hogy a Fórum nem tud majd egyetlen képviselőt sem bejuttatni a parlamentbe, de akciójukat figyelemfelkeltésnek szánták, s ezt a céljukat minden bizonnyal el is érték.⁴⁶

Az önkormányzati választásokkal kapcsolatban felmerülő alapvető kérdés, hogy ki szavazhasson a kisebbségekre. Jelenleg legtöbben azt a nézetet vallják, hogy az eddigi gyakorlatnak megfelelően minden magyar állampolgár kifejezhesse szimpátiáját szavazatával. Ez természetesen olyan visszasságokat is szülhet, hogy a többségi támogatással olyan helyi kisebbségi önkormányzatok is megalakulnak, amelyek mögött nincs valódi társadalmi bázis. Mivel azonban a nyilvántartás nem lehetséges, és ezt a kisebbségek többsége sem támogatja, ez a gyakorlat megmaradt az 1998-as önkormányzati választásokon is. Mindhárom vizsgált kisebbség esetében a helyi kisebbségi önkormányzatok számának jelentős növekedése tapasztalható, ami talán azt is jelzi, hogy az önkormányzati rendszer életképes, és megszilárdulóban van Magyarországon.⁴⁷

Négy év után

A német, a szlovák és a horvát országos kisebbségi önkormányzatok vezetői az első négy évet az új helyzettel való ismerkedés és az önkormányzati rendszer törvény adta lehetőségének tartalommal való megtöltéseként értékelik. Kitaposatlan ösvényen indultak el, de mindnyájan úgy látják, hogy az első négy év tapasztalatai nyomán önkormányzatuk képes lesz amennyiben a feltételek adottak - az előző időszaknál hatékonyabban is működni. Megvannak az egyes részterületekre specializálódott szakembereik, és megfelelő gyakorlatra

is sikerült szert tenniük. Az országos önkormányzatok feladatát ma már nem elsősorban az érdekvédelemben látják, hanem sokkal inkább abban, hogy politikai tevékenységük erősödésével egyre inkább koordináló, orientáló szerepet töltsenek be kisebbségük életében.

JEGYZETEK

- 1 Az 1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól (Nektv.) preambuluma. In: *Kisebbségi kódex*. Budapest, 1995. 14. o.
- 2 A magyarországi kisebbségek statisztikai mutatóit közli: Központi Statisztikai Hivatal: *Az 1990. évi népszámlálás. Nemzetiség, anyanyelv*. I-II. kötet. Budapest, 1993. A nemzetiségek életkörülményeinek statisztikai feldolgozásáról lásd Központi Statisztikai Hivatal: *A nemzetiségek életkörülményei*. Budapest, 1995.
- 3 A megalakult helyi kisebbségi önkormányzatok számát lásd *Beszámoló a Magyar Köztársaságban élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről* Q/3670). 4. Függelék. 1997. január.
- 4 Korábban a Magyarországi Németek Szövetsége, a Magyarországi Szlovákok Szövetsége (korábban Demokratikus Szövetsége) és a Magyarországi Horvátok Szövetsége (1991 előtt Délszláv Szövetség) volt a három vizsgálatunkba bevont kisebbség kizárólagos érdekképviselői szerve. Ezek közül a német szövetség feloszlatta magát, a másik kettő azonban mind a mai napig működik.
- 5 Lásd A Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának Alapszabálya. In: *Német Önkormányzati Közlöny*, 1997. 1. 4-14. Az Országos Szlovák Önkormányzat Szervezeti és Működési Szabályzata és az Országos Horvát Önkormányzat Szervezeti és Működési Szabályzata a szlovák, illetve a horvát önkormányzat hivatalának irattárában található.
- 6 Nektv. 63. §. 3. bekezdés.
- 7 Az ellenőrző bizottság közvetlenül a közgyűlésnek tartozik beszámolni vizsgálatainak eredményéről.
- 8 A német önkormányzat részéről Kerner Lőrinc és Koncsek Albert a velük folytatott beszélgetésben a kulturális bizottság működését nevezték példaértékűnek. In: Akadémiai Kisebbségkutató Műhely (AKM) Hangtár (HT) 1. kazetta; Riba Etelka és Alt Gyula a szlovák önkormányzat képviselőjében az oktatási bizottság erőfeszítéseit tartotta figyelemre méltónak In: AKM HT 4.; Pezenhofer Richárd és Karagity István a horvát önkormányzat részéről szintúgy az oktatásügyi bizottság tevékenységét emelte ki. In: AKM HT 6.
- 9 10 megyei szövetség és Budapest delegál egy-egy küldöttet az elnökségbe.
- 10 AKM HT 6.
- 11 Az országos német önkormányzatnak 11 regionális irodája van. In: *A magyarországi németek*. Információs lap. Budapest, 1998. 44.
- 12 A kisebbségi önkormányzatok választása és alapítása Magyarországon. Szakértői tanácskozás. Stuttgart, 1995. 7.
- 13 Nektv. 63. §. 4. bekezdés.
- 14 AKM HT 6.
- 15 Nektv. 59. §. 2. bekezdés.
- 16 A székházak nem képezik az országos önkormányzatok saját tulajdonát. Ameddig működnek, joguk van használni, de megszűnésük esetén visszakerülnek az eredeti tulajdonoshoz.
- 17 Az országos önkormányzatok működésének finanszírozása a helyi kisebbségi önkormányzatok finanszírozásától teljesen függetlenül történik. A finanszírozás rendszeréről lásd A kisebbségi feladatok költségvetési finanszírozásának rendszere. In: *Beszámoló a Magyar Köztársaságban élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről*.
- 18 Ez az összeg a németek esetében 1996-ban 56,1, 1997-ben 63,2 és 1998-ban 81,8 millió forint volt. A szlovákok 1996-ban 27, 1997-ben 32, 1998-ban pedig 42 milliót kaptak. A horvátok 1998 kivételével ugyanannyi pénzt kaptak, mint a szlovákok. Ekkor 300 ezer forinttal kevesebbet. In: *A Magyar Köztársaság vonatkozó évi költségvetései, CD jogtár*.
- 19 Állami Számvevőszék: *Összefoglaló értékelés, következtetések, javaslatok*. V-1008/1997. Tsz.: 371. 4.
- 20 *A Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségeikért Közalapítvány 1996. évi támogatásai*. Budapest, 1997.; *A Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségeikért Közalapítvány 1997. évi támogatásai*. Budapest, 1998.
- 21 A „Német Kultúra Magyarországon Alapítvány” Alapító Okirata. *Német Önkormányzati Közlöny*, 1997. 2. 21-31.
- 22 AKM HT 1.
- 23 A tervek szerint ez az épület lesz a magyarországi németek központja. A hivatalos német kisebbségi újság és egy könyvtár is ide költözne majd. Elképzelhető, hogy a jelenleg pécsi központú GJU, a magyarországi német ifjúsági szervezet is áteszi ide a székhelyét.
- 24 A Hermann-Niermann-Stiftung például több százezer márkával támogatta a soproni evangélikus líceum tetőterének beépítését (termek aula).

- 25 A békéscsabai szlovák kulturális központ és a bánki szlovák ház komoly pénzbeli támogatást kapott az anyaországtól. In: AKM HT 4.
- 26 AKM HT 6.
- 27 Az országos szlovák önkormányzat 1996-ban felmérést készített, melynek elsőrendű célja a településenkénti konkrét lépések, igények feltérképezése volt. A felmérés eredményét 1997-ben publikálták. In: *A magyarországi szlovák nemzeti kisebbség helyzete*. Budapest, 1997. 69-98. Az országos német önkormányzat 1995-1996-ban kérdőíves lekérdezés formájában próbálta meg felmérni a kisebbségi önkormányzatok és a települési önkormányzatok viszonyát. In: *Verhältnis zwischen ungarndeutschen Minderheitenselbstverwaltungen und der örtlichen Selbstverwaltung 1995-1996*. A körkérdés eredményeként megszületett összefoglaló megtalálható a német önkormányzat hivatalának irattárában.
- 28 Stipan Blazetin (szerk.): Irányelvek és követelmények a magyarországi horvát oktatási rendszerben. In: *Hrvatski Glasnik*, 1998.; Pre učastnikov pracovného stretnutia slovenských organizácií a CSS, konané v Békésskej Cabe. Békéscsaba, 1997. A dokumentum a szlovák önkormányzat irattárában található.
- 29 Nemzeti alaptanterv, tantervi alapelvek (Melléklet a 31/1994. Kormányrendelethez). In: *Kisebbségi kódex*. Budapest, 1995. 211-212.
- 30 A német önkormányzat sem vett át oktatási intézményeket. A bajai Magyarországi Német Oktatási Központot közhasznú alapítvány formájában működtetik. Baja város és Bács-Kiskun megye közgyűlése mellett az országos német önkormányzat is tagja a kuratóriumnak, és ő is hozzájárul anyagilag a központ működtetéséhez. AKM HT.2.
- 31 A kulturális bizottság évi 500 ezer forintot kap az önkormányzattól, hogy ebből támogassa az egyesületeket.
- 32 Az országos horvát önkormányzat évi 2 millió forintot különít el erre a célra. AKM HT 6.
- 33 A Tanács felépítéséről és programjáról lásd: *A magyarországi németek*. Információs lap. Budapest, 1998. 27-32.
- 34 AKM H-I. 5.
- 35 Uo.
- 36 AKM HT 6.
- 37 Az ifjúsági szervezetek vidéki központtal működnek. A német központja Pécsen, a szlováké Békéscsabán, a horváté pedig Szombathelyen van.
- 38 Beszámoló a Nemzeti és Etnikai Jogok Országgyűlési Biztosának Tevékenységéről. J/4048. Budapest, 1997. 48.
- 39 Lásd: Beszámoló a Magyar Köztársaságban élő nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetéről. Horvát, német és szlovák alfejezet.
- 40 Beszámoló a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosának Tevékenységéről, Budapest, 1997. 47-50.
- 41 A német kisebbség hivatalos, támogatásban is részesülő lapja a *Neue Zeitung*, a szlováké a *Ludové Noviny*, a horváté a *Hrvatski Glasnik*. A lapok támogatásáról lásd a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Közalapítvány 1996. és 1997. évi támogatásait.
- 42 Ezért tartalmaz a törvény 64. §. 5. bekezdése felhatalmazást a pénzügyi vonatkozású kormányrendeletek kidolgozására.
- 43 Kitűnő példa erre a lucfalvai iskola esete. Az iskola élére a települési önkormányzat kinevezett egy, a szlovák kisebbségi önkormányzat által is támogatott igazgatót, akinek a megbízását később a közgyűlés visszavonta. Hiába tiltakozott a kisebbségi önkormányzat egyetértési jogára hivatkozva, a közgyűlés nem változtatta meg döntését. AKM HT 5.
- 44 Beszámoló a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosának Tevékenységéről. 1997. 95-97.
- 45 Az alacsonyabb létszámú kisebbségek vezetőinek többnyire az a véleményük, hogy az igazságos megoldás az lenne, ha minden kisebbségtől egy-egy képviselő bekerülhetne a parlamentbe. A nagyobb létszámúak nem zárkóznának el attól, hogy egy bizonyos - természetesen kedvezményes - küszöböt állapítson meg a választási törvény a parlamentbe való bejutás feltételeként.
- 46 A Fórum szereplésének megítélése megosztja a közgyűlések tagjait. Egyesek szükségmegoldás voltát hangsúlyozzák mások az egész akciót károsnak tartják.
- 47 267 a német, 77 a szlovák és 75 a horvát kisebbségi önkormányzati kezdeményezések száma.